

Σ

TNO

kontakt

JANUARI 1964 - JAARGANG 8 - NUMMER 1

DE HOF VAN HOLLAND

In het decembernummer plaatsten wij het eerste deel van dit artikel, gewijd aan de recreatiegebieden in Nederland. Toen behandelden wij vooral de problematiek van dit vraagstuk. In het hiervolgende artikel wordt belicht wat reeds op dit gebied gedaan is en wordt.

Nieuwe bossen in de polders

De Rijksdienst voor het Nationale Plan heeft aangetoond dat thans negen nieuwe bossen vlak nabij de grote steden in de randstad moeten worden aangelegd teneinde de groeiende behoefte aan dagrecreatie van de stedelingen te kunnen opvangen. Het huidige Amsterdamse bos van 900 ha en f 40 miljoen aanlegkosten kan hiervoor een voorbeeld zijn. Op topdagen verblijven er 100.000 mensen. Een bos heeft een 20 jaar nodig om tot redelijke wasdom te komen.

Het Staatsbosbeheer laat op de tentoonstelling zien, op welke wijze het zijn bossen voor recreatie toegankelijk maakt. Het verschijnsel doet zich nl. voor, dat de meerderheid van de recreatiebezoekers aan de bosrand blijft, dichtbij hun transportmiddelen. Het Staatsbosbeheer nu probeert via 'voetsporen'-paden de mensen vertrouwd te maken met wat in het bos zelf te zien is. Een goed voorbeeld van combinatie van bosbouw met recreatie.

In de sector 'Ruimte voor de Jeugd' staat de maquette van Beeksebergen, een groot bos en merenproject met zandwinning voor Tilburg, van de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij.

Toeristische routes in de polders

Hoewel de polders het hoofdbestanddeel van de Hof van Holland vormen, zijn ze nog het minst aantrekkelijk voor recreatiebezoek. In haar Groene Zône-plan heeft de A.N.W.B. ervoor gepleit de polders te ontsluiten via toeristische wegen met beschutte en droge uitwijkplaatsen met zit-, lig- en spelterreinen met een eigen parkeerterrein, sanitaire voorzieningen en gelegenheid consumpties te kopen. Op gezette plaatsen zijn attractiepunten van groter formaat nodig. Dergelijke gedachten liggen ten grondslag aan de in voorbereiding zijnde plannen voor de Krimpenerwaard en langs de duinzoom van Den Helder tot onder Alkmaar (Staatsbosbeheer).

Nieuwe meren

Door de inpoldering van het IJsselmeer ontstaat ruimte niet alleen voor landbouw maar ook voor industrievestiging, nieuwe steden en recreatie. Het Zuidelijk Flevoland en de Markerwaard zijn in het nieuwe structuurplan van de Dienst der Zuiderzeewerken hierop berekend. Langs de oevers van de randmeren tussen de polders en het oude land zal een uitgestrekt recreatiegebied ontstaan.

Een soortgelijk voorbeeld van waterwerken met meervoudige bestemming geeft het Deltaplan. De sluiting der zeegaten vergroot het recreatiepotentieel van Zeeland, te meer omdat het gebied over land toegankelijk wordt. Het Veerse Meer-plan (en straks het plan voor de Grevelingen) laat zien wat hier wordt voorbereid.

De oeverlijn bij bestaande plassen kan door het opspuiten van eilanden worden verlengd. Oeverrecreatie en watersport komen dan niet in botsing. De bevaarbaarheid van het water wordt door de uitdieping verbeterd.

De ontwikkeling rondom de drie grote steden

In het midden van de vorige eeuw was Holland nog grotendeels waterland. Recreatie zoals wij die kennen nam nog maar een bescheiden plaats in het leven van de mensen in. De 'plantage' (vaak 'Plantaadje' genoemd) voor de zondagse wandeling speelde een grote rol, evenals een tocht met de trekschuit naar een speeltuin. De paarden beheersten het verkeersbeeld, de eerste stoomtram naar Scheveningen was een unieke verschijning. Het beeld van de drie steden vlak vóór de tweede wereldoorlog toont de groei van de agglomeratie rondom de grote centra. De stedelingen zwermen als bijen uit over de schaarser geworden recreatiegebieden rondom hun woonplaats. De afstand, die wordt afgelegd is betrekkelijk groot, omdat in de directe omgeving niets aanwezig is. De kaarten van de toekomst (1980-1990) brengen de verwachte recreatiedruk, meer

gelijkmatig verdeeld over de nieuwe gebieden in beeld. Dit behoeft geen utopie te zijn: de diensten voor standsontwikkeling zijn met deze plannen bezig. De nieuwe gebieden zullen vlakbij de stad liggen ten behoeve van de massarecreatie.

Ruimte voor de jeugd

De belangstelling voor de trek naar buiten is het grootst onder de 11-24-jarigen. Bovendien trekt rond 60% van de recreatiebezoekers er in gezinsverband op uit; de jonge kinderen vergen dus evenzeer extra aandacht.

De Stichting Ruimte voor de Jeugd heeft de volgende projecten geëxposeerd. De jungle-waterspeelplaats in het plan Beeksebergen van de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij is een waardevol experiment voor avontuurlijke spelen.

Een waterjeugdherberg is tevens zeilschool en kan bovendien een zwembad beheren; 's winters kan de herberg dienen voor de vrijetijdsbesteding van de omwoners. De aard van het kamperen van individueel trekkende jongeren verschilt aanzienlijk van die van gezinnen. Daarom wil de Stichting Kampvreugd jeugdkampeerterreinen exploiteren. De vakanties van schoolkinderen zijn langer dan die van hun ouders; de Franse 'centres aérés' zijn jeugdcentra in de natuur aan de stadsrand die op schoolvrije dagen en in de vakanties de kinderen overdag gelegenheid geven tot spelen, excursies, handenarbeid, toneel, muziek enz.

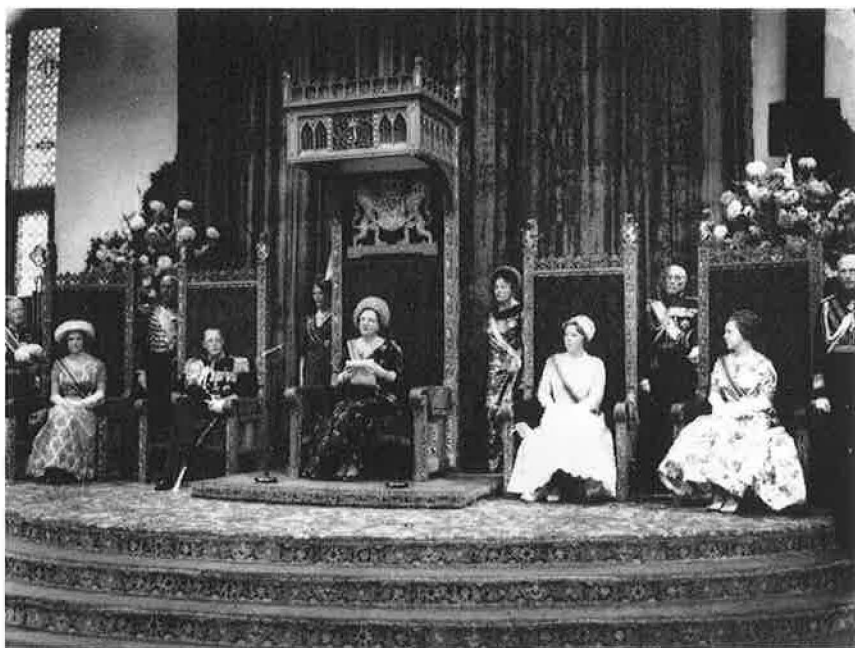

Nog steeds gaat een deel van de Nederlandse bevolking niet met vakantie (12⁰/o) of komt niet buiten de eigen woonplaats in de vakantie (43⁰/o). De Stichting Vakantieverblijven Lagere Schooljeugd laat de door de maatschappelijke werksters e.d. aangewezen kinderen een week in de natuur kamperen. Als onderdak dienen kampeerboerderijen en gunstig gelegen scholen.

De nabije toekomst

Op een draaiende maquette zijn behalve recreatiegebieden die in de randstad bestaan of voorbereid of wenselijk geacht worden, in beeld gebracht. Als tijdig de juiste beslissingen worden genomen zullen tussen de stedengroepen onderling bufferstroken behouden blijven en zullen om de steden groene ruimten gespaard worden, die voor het gezondhouden van de bevolking onontbeerlijk zijn. De ontsluiting van deze gebieden zal door middel van fietspaden en toeristische routes kunnen geschieden, waarbij zoveel mogelijk gebruik zal worden gemaakt van bestaande landwegen. Van de nieuwe mogelijkheden die eventuele ruilverkavelingen en zandwinningen kunnen bieden, zal dankbaar gebruik worden gemaakt. De onder 3 opgesomde hoofdbrekens zullen zijn gestild...

Misschien blijft dit alles wel utopie omdat het aantal voor eigenbelangen strijdende groepen groot is in de randstad. De tentoonstelling De Hof van Holland wil ertoe bijdragen de betrokken overheidsinstanties en andere instellingen tijdig te waarschuwen.

Vijf eeuwen Staten-Generaal

In de Ridderzaal werd op 9 januari het 500-jarig bestaan van onze Staten-Generaal gevierd. Koningin Juliana bracht die ochtend eerst een bezoek aan de Eerste Kamer. 's Middags ging Zij naar de Tweede Kamer en daarna volgde een officiële herdenking in de Ridderzaal.

Dit korte bericht vestigt de aandacht op de eerbiedwaardige ouderdom van het college dat ons gehele Nederlandse volk vertegenwoordigt. Maar bij die 500e verjaardag mogen we niet vergeten, dat onze tegenwoordige Staten-Generaal vrijwel alleen maar in naam overeenkomt met de Staten-Generaal van vijf eeuwen geleden.

Een min of meer volledig overzicht van 500 jaar Staten-Generaal zou een omvangrijk - en voor velen waarschijnlijk niet bijzonder boeiend - herdenkingsboek vergen. In een kort overzicht kunnen alleen maar een paar markante punten worden aangestipt, die toch juist in onze tijd ons aller aandacht verdienen, omdat ze inzicht geven in de ontwikkeling van ons staatsbestel door de eeuwen heen en duidelijk maken wat het veel gebruikte begrip 'parlementaire democratie' nu eigenlijk inhoudt.

In de 'lage landen bij de zee' treffen we vijf eeuwen geleden een aantal hertogdommen, graafschappen en bisdommen aan. Ze staan vrijwel los van elkaar, bevechten elkaar soms op leven en dood, en hun enige onderlinge band wordt gevormd door de gemeenschappelijke landheer uit het huis van Bourgondië.

Van tijd tot tijd - vooral wanneer hij geld nodig heeft om de huurlegers te betalen - roept de vorst vertegenwoordigers van de drie standen: geestelijkheid, adel en burgerij, bijeen. In zo'n standenvergadering of statenvergadering geven de vertegenwoordigers hun geldelijke steun aan de vorst niet voor niets; ze maken van de gelegenheid gebruik om hun landheer op misstanden opmerkzaam te maken, om te vertellen wat hun wensen zijn en bepaalde voorrechten af te dwingen.

Nadat gedurende lange tijd de standen van verschillende gewesten afzonderlijk bij elkaar zijn gekomen, is het de Bourgondische vorst Philips de Goede die in 1464 (ook wordt wel 1463 genoemd) alle 'staten uit de lage landen' gelijktijdig in Brugge bijeenroept.

Een eerste samenkomst dus van algemene (generale) staten of Staten-Generaal. Hun macht is maar heel beperkt; toch kunnen ze af en toe een zekere invloed op het bestuur uitoefenen.

Een geheel nieuwe toestand ontstaat tijdens de 80-jarige oorlog. De Staten van de Noordnederlandse gewesten komen dan tegen de wil van de vorst bij elkaar. Zij zijn het, die de Spaanse koning Philips II niet langer als Heer der Nederlanden erkennen. Ze nemen zelf het centrale bestuur in handen en in de Republiek der Verenigde Nederlanden komen Hunne Hoogmogenden, zoals ze zichzelf noemen, haast dagelijks bijeen. Toch zijn ze in wezen niet meer dan een soort gezantencollege, dat de gewesten vertegenwoordigt.

De Verenigde Nederlanden zijn te beschouwen als een bond van zeven soevereine staatjes, die zich hun zelfstandigheid en onafhankelijkheid zeer bewust zijn. Vooral het machtige Holland trekt zich soms weinig aan van de beslissingen van het centrale gezag. De Franse tijd betekent het einde voor de Staten-Generaal uit de Republiek en tegelijk ook het begin van meer eenheid: voor het eerst wordt een eenheidstaat gevormd, waarin met de onafhankelijkheid van de verschillende gewesten wordt afgerekend.

Met de grondwet van 1814 wordt het Koninkrijk der Nederlanden geboren. Voor de hoogste vergadering van het land kiest men opnieuw de naam: Staten-Generaal; nu echter niet meer een congres van afgevaardigden van zelfstandige provincies, maar een volksvertegenwoordiging voor het gehele land. Aanvankelijk zullen de Staten-Generaal bestaan uit één Kamer. Wanneer ons land in 1815 wordt verenigd met België, wordt op aandrang van de Belgen de Eerste Kamer in het leven geroepen. Deze Kamer, waarvan de leden door de Koning voor het leven uit de aanzienlijksten van het land worden benoemd, is bedoeld als een bolwerk tegen te grote macht van de Tweede Kamer. Maar veel invloed heeft deze laatste niet onder de regering van Willem I, die

wel veel vóór het volk maar niets door het volk wil laten doen. Zijn ministers beschouwt hij als 'dienaren van de Koning', die zich niets van de Staten-Generaal behoeven aan te trekken. Het streven naar meer volksin-

vloed leidt tot botsingen tussen de Koning en de burgerij.

Een grote verandering komt er in 1848 wanneer de weg naar het parlementaire stelsel wordt ingeslagen door de invoering van de ministeriële ver-

antwoordelijkheid. Dit houdt in dat ministers moeten aftreden als ze niet meer het vertrouwen van de volksvertegenwoordiging hebben. Toch brengt het jaar 1848 nog geen democratie, geen echte volksinvloed op de regering. Alleen zij die een bepaald bedrag aan belasting betalen, mogen stemmen, en in 1887 bijvoorbeeld zijn er van elke 100 Nederlanders niet meer dan twee kiesgerechtigd. Eerst het jaar 1917 brengt het algemene kiesrecht voor mannen; twee later komt er ook voor vrouwen algemeen kiesrecht.

Het recht om te kiezen en gekozen te worden is niet langer afhankelijk van afkomst of geldbezit, maar geldt voor

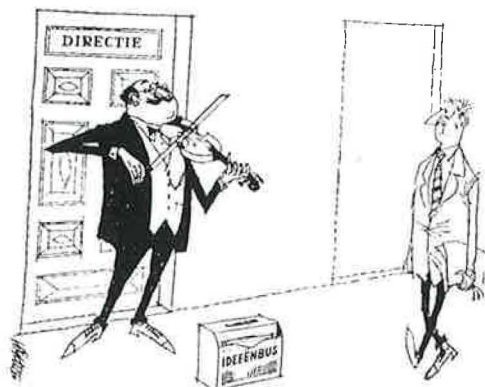
ieder die een bepaalde leeftijd heeft bereikt.

Onze huidige Staten-Generaal kent dus twee Kamers, die samen met de Kroon de regeermacht in handen hebben. De 150 leden van de Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen voor de tijd van vier jaar. De Eerste Kamer, die door de Provinciale Staten wordt gekozen, telt 75 leden, waarvan de helft om de drie jaar aftreedt.

We hebben gezien dat het tweekamerstelsel 1½ eeuw geleden onder aandrang van de Belgen is ontstaan. In ons staatsbestel treedt de Tweede Kamer het meest op de voorgrond. Zij heeft een aantal bevoegdheden die de Eerste Kamer niet kent; in een

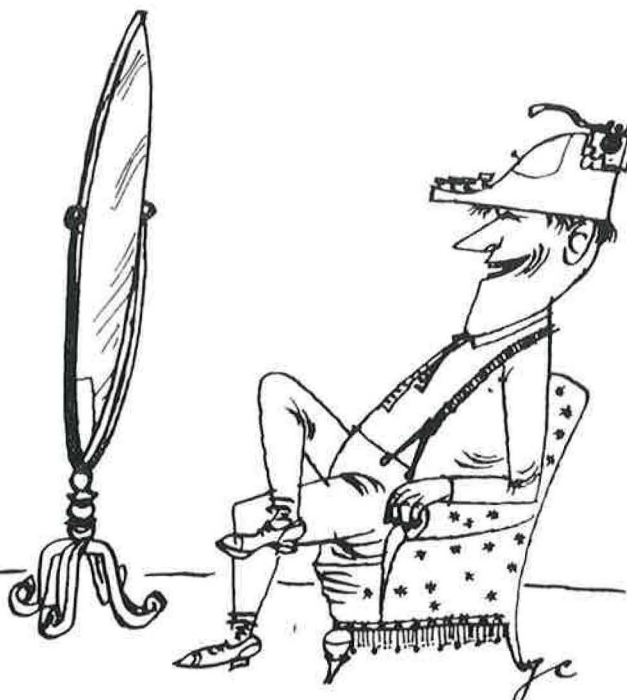
wetsontwerp kan zij b.v. veranderingen aanbrengen, terwijl de Eerste Kamer het ontwerp alleen mag aanvaarden of verwerpen. Op de vraag of de Eerste Kamer een nuttige rem kan betekenen tegen mogelijke overijling van haar 'driftige zuster aan de overzijde van het Binnenhof', of dat zij als een 'instelling zonder grond en zonder doel' eigenlijk beter kon verdwijnen zullen we hier niet ingaan. Niet omdat die vraag niet interessant is, maar omdat ze ons zou afvoeren van het vogel-vlucht-overzicht van vijf eeuwen. Eeuwen, waarin ons staatsbestel gevormd werd, mede dank zij het werk van talloze Nederlanders die in de loop der tijden lid zijn geweest van de Staten-Generaal.

„Zeg de meisjes dat ze me van nu af op dit kantoor kunnen opbellen — ik kreeg die baan!”

Wall Street Journal

VAN MUNTEN

Wie houdt niet van het verzamelen van munten? In meerdere of mindere mate zijn we daar allemaal nogal op gesteld! Ons verzamelen heeft echter geen enkele wetenschappelijke waarde. Het geschiedt slechts met het doel de munten binnen kortere of langere tijd weer uit te geven.

Het geld, hoè belangrijk ook in ons bestaan, bezien wij alleen maar terloops. Met één oogopslag zien wij of wij een gulden of een rijksdaalder voor hebben, maar meer dan een oogopslag keuren wij de munt toch zelden waardig.

Draait de munt direct voor de aanvang van de voetbalwedstrijd omhoog, dan interesseert het de aanvoerders slechts welke zijde - kruis of munt - onmiddellijk daarop boven komt te liggen. Ook dat ziet men in een oogopslag.

In dat alles verschillen wij duidelijk van de numismaat, degene die zich interesseert voor de numismatiek. Hij zal de hem in verscheidenheid in handen komende munten juist met de blik koesteren en niet rusten voor hij er alles van weet.

Numismatiek is de wetenschap die de studie van *munten* en *penningen* tot taak heeft. Deze wetenschap dateert uit de Renaissance. De naam 'numismatiek' is van Grieks-Latijnse oorsprong ('nomisma' of 'numisma' = munt).

In het hierna volgende zullen wij ons slechts tot munten bepalen. Munten hebben lang niet altijd bestaan. Aanvankelijk was er slechts ruilhandel in de letterlijke zin van het woord. Bij deze ruilhandel ging het goud en het zilver een belangrijke plaats innemen. Dat hieruit de behoefte ontstond om te beschikken over munten van gegarandeerd gehalte en gewicht, baart geen verwondering. Wij zien dat in de loop van de 7e eeuw v. Chr. opkomen in Klein-Azië.

De Griekse steden van Klein-Azië en Europa volgden weldra en zo is er van de 6e eeuw v. Chr. al een grote verscheidenheid van munten in de Griekse wereld in omloop.

Het was Alexander de Grote die aan deze verscheidenheid een einde maakte door gouden en zilveren munten van één type en gewicht in te voeren. Na het uiteenvallen van zijn rijk, lieten de verschillende koningen ieder hun eigen munten slaan, veelal met de beeltenis van hun voorganger erop, later met eigen beeltenis. De munt met de beeltenis van de regerende vorst erop, was geboren.

Voor wat Nederland betreft, is het zgn. muntrecht aldus in de Grondwet neergelegd: 'De Koning heeft het recht van de munt. Hij vermag zijne beeltenis op de muntspeciën te doen stellen'. Elders - in het Hoofdstuk 'Van de Financiën' - lezen wij dan, dat het gewicht, het gehalte en de waarde der muntspeciën door de wet worden geregeld. Genoemde wet kwam tot stand onder benaming van 'Muntwet'.

Het gehalte zilver of goud bepaalt men door het gewicht van de munt te delen op het daarin aanwezige aantal grammen fijn zilver of goud.

Moderne gouden munten hebben een gehalte van 900/1000. Het hoge gehalte van de dukaat, nl. 983/1000, is nog hetzelfde als bij de invoering in 1586.

Laatstelijk werden in 1960 een 3605 stuks dukaten aangemunt, zulks in opdracht van de Twentsche Bank N.V. Dit is weliswaar

*De halve gulden in de vorige eeuw.
Boven v.l.n.r.: 1848 (Willem II) en 1861 (Willem III).
Onder: muntzijde uit 1863.*

*De halve gulden gedurende de regeringsperiode van
Koningin Wilhelmina.
Boven v.l.n.r.: 1908 (kroningstype) en 1912; onder: 1929.*

nu een Rijksmunt, doch zonder de hoedanigheid van wettig betaalmiddel.

De kleur van het goud is roder, al naar gelang het een legering met koper inplaats van met zilver betreft.

Gaan we in Nederland terug tot de oudheid, dan mogen we constateren dat de Romeinen hier - voorzoverre thans bekend - geen munten lieten slaan.

De muntslag in Nederland begint in de 7e eeuw na Chr. tijdens het Merovingische tijdperk. Sindsdien treffen we een grote verscheidenheid van munten aan. Dit verwondert niet wanneer men weet, dat iedere provincie zijn eigen munten sloeg en ook enige steden en heerlijkheden het muntrecht hadden.

Wanneer wij enkele oude Nederlandse munten noemen, denken wij aan de gouden rijder, dukaat, dukaton (zilveren rijder), daalder, schelling, stoter, zesthalf, oortje, duit etc.

Het gaat de numismaat om gave munten. Zijn ze slecht bewaard of is er mee geëxperimenteerd, zoals het monteren op speldjes e.d. (denk aan de bezetting), dan verliezen ze voor de verzamelaar hun waarde.

Met betrekking tot de staat waarin de munt verkeert, bestaan verschillende kwalificaties. Van F.D.C. (fleur de coin = bloem van de stempel) af, lopen deze via 'prachtig', 'zeer fraai', 'fraai' en 'zeer goed' tot 'goed'.

Een moderne munt dient door de verzamelaar met tenminste 'fraai' te worden gekwalificeerd. Voor oudere munten (meer slijtage door gebruik enz.) is 'zeer goed' desnoods voldoende. Van belang bij de 'identificatie' van een munt is het *muntteken* (ter aanduiding van de muntplaats, d.w.z. de plaats waar het munthuis is gevestigd) en het *muntmeesterteken* (persoonlijk teken van de muntmeester).

Op de meeste munten vindt men beide tekens. Nemen wij bijvoorbeeld een gulden, dan ziet U op de muntzijde onderaan, ter weerszijden van het wapen, links en rechts twee kleine tekenjes, respectievelijk het muntmeesterteken en het muntteken (nu respectievelijk een vis en een mercuriusstaf).

Tijdens de Bataafse Republiek (1795-1806) kenden wij nog meerdere muntplaatsen, nl. Harderwijk, Dordrecht, Enkhuizen, Hoorn, Middelburg, Utrecht en Kampen, als zijnde de munthuizen van de verschillende provincies.

Deze werden op 1 januari 1807 opgeheven. Slechts Utrecht bleef bestaan als enige muntplaats. Aanvankelijk was hiertoe Amsterdam aangewezen, maar dit ging niet door. Het muntteken van Utrecht is de mercuriusstaf.

Utrecht was ook muntplaats tijdens de regering van Lodewijk Napoleon (1806-1810) - de broer van keizer Napoleon - en tijdens de inlijving bij Frankrijk (1810-1814).

Op 16 maart 1815 wordt Prins Willem VI (zoon van Prins Willem V en Prinses Wilhelmina van Pruisen) door het, na de val van keizer Napoleon, te Wenen bijeengeroepen Congres als Koning Willem I op de troon geplaatst en vangt een periode tot op heden van '150 jaar Koninkrijk' aan.

Willem I wordt op 27 september 1815 te Brussel (!) gekroond en vervolgens te Amsterdam ingehuldigd. De muntplaatsen waren

1 ct. muntstuk uit 1813: kruiszijde

100 jaar later: 1 ct. muntstuk; kruiszijde

toen Utrecht en Brussel (tot 1830). Na de afscheiding van België resteerde als muntplaats slechts Utrecht.

Aardig is uit die tijd te vermelden, dat de muntmeester Suermondt aanvankelijk als teken een luierschildje gebruikte. Dit werd in 1817 door de toenmalige Minister van Financiën, Jhr. Six, als zodanig afgekeurd omdat 'op dat kindje in de luieren door schotschrijvers paskwilen zouden kunnen worden gemaakt'.

Tijdens de regering van Willem II (1840-1849) verschijnt het profiel van de Koning op de munt, van tegenovergestelde richting in vergelijking tot dat van zijn voorganger.

Zijn regeringsperiode werd o.a. gekenmerkt door een belangrijke hermunting, hetgeen betekende dat in de loop van 1845-1849 bijna alle *zilveren provinciale* geldstukken werden ingetrokken. Toen bleek dat sommige munten niet veel meer waren dan puur vervormde stukjes zilver, aldus de numismaat J. Schulman in zijn *Handboek van de Nederlandse Munten* (1795-1961).

Nadat Willem III (1849-1890) de Troon had bestegen, werden al terstond - en wel in de loop van 1849/1850 - in verband met de nieuwe Muntwet van 1847, de zilveren munten van Koning Willem I ingetrokken, behalve de rijksdaalder en de gulden van 1840.

We treffen het borstbeeld van de Vorst beurtelings naar links en naar rechts op de munten afgebeeld. Eigenlijk is dit fout, omdat volgens gewoonte de beeldenaar naar tegenovergestelde kant dient te zien vergeleken bij die van zijn voorganger. Een en ander met dien verstande dat de beeldenaar op de gouden en op de zilveren munten van eenzelfde Vorst niet naar dezelfde kant zien.

Tijdens de Regeringsperiode van Koningin Wilhelmina (1890-1948) werd het Muntbedrijf te Utrecht, naar een ander gebouw overgeplaatst. Het gebouw wordt gesierd door een gevelsteen met het hiernavolgende stichtende opschrift:

'Het geld, hier uit metaal verkregen,
Zij nooit ten vloek, doch steeds ten zegen'.

De Gouden tientjes uit deze tijd tonen de Vorstin in verschillende beeldenaar. Daar zijn:

het 1e type - loshangend haar.

het 2e type - kroningstype (muntslag in 1900-1902, maar met jaartal 1898!); hoofd naar links, opgestoken haar met diadeem.

het 3e type - gedrapeerd borstbeeld naar rechts.

het 4e type - hoofd naar rechts.

Van het zgn. 'Gouden Vijfje' bestaat alleen het 3e type, zij het in zoverre verschillend dat wij een iets veranderde beeldenaar waarnemen, en noch een muntteken, noch een muntmeesterteken voorkomt.

In deze laatste Regeringsperiode worden, en wel in 1907, voor het eerst de ronde *nikkelen* stuivers geslagen, ook wel spottenderwijs 'avondkwartje' genoemd.

In 1908 worden de oude kleine zilveren stuivertjes van Willem III (waarvan hierbij afbeelding) aan de circulatie onttrokken. Men gevoelt kennelijk niet veel behoefte om deze muntjes in te leveren. Er wordt nog geen 14% ingewisseld, hetgeen betekent dat 5,5 miljoen stuks niet ingeleverd worden.

De stuiver gedurende 100 jaren.

Boven v.l.n.r.: rond 5 cts. stuk uit regeringsperiode van Willem III; ronde stuiver uit 1907; vierkante stuiver uit 1923; rond 5 cts. stuk uit 1954.

Het was klaarblijkelijk de gehechtheid van de mens aan het metaal zilver dat hier een rol speelde, want bij de vervanging van de ronde nikkelen stuiver door de vierkante nikkelen in 1913 werd een zeer hoog percentage ingewisseld.

Door allerlei omstandigheden nog vers in het geheugen ligt de Bezettingsperiode. Bij Deviezenbesluit van 26 maart 1951 werd o.a. de handel in gouden munten zonder vergunning van het Deviezeninstituut of De Nederlandsche Bank verboden. De gouden munten moesten bij de Nederlandsche Bank ingeleverd worden tegen een waarde van f 12,14 per Gouden Tientje. Slechts 6,5% werd ingeleverd! In 1944-1950 hadden zij een waarde van f 250,- à f 300,-.

18 december 1951 deed de zinken stuiver zijn intrede en vervolgens op 10 januari 1942 de zinken 25 cts., 10 ct., 2½ ct. en 1 ct. muntstukken. Alleen een muntteken valt te ontdekken, geen muntmeesterteken.

Van lieverlede dienden de oude, nog in omloop zijnde, muntstukken te worden ingeleverd. Zeer vaak gedrongen door een vorm van Vaderlandsliefde, waarbij men als het ware plots bewust de munt in zijn ware gedaante aanschouwde en zag dat de beeldenaar iemand vertegenwoordigde, die het Nederlandse volk als geheel bleef symboliseren, weigerde men in te leveren. De inleveringspercentages waren dan ook niet hoog (van rijksdaalders: 2,7%; guldens: 10%).

Intussen werd in de periode van 1940-1945 door de Nederlandse Regering nog in Amerika aangemunt en wel in Denver, San Francisco en Philadelphia (muntteken resp. D., S. en P.; muntmeesterteken voor Nederland een eikel).

Op 15 april 1948 wordt in het Staatsblad de nieuwe Muntwet afgekondigd.

Niet meer komen dan voor het gouden 10 gulden- en 5 guldenstuk, de zilveren ½ gulden en de bronzen 2½ en ½ cent. Het kwartje en het dubbeltje zullen voortaan van nikkel worden, de stuiver (rond) en de cent van muntbrons. De enige gouden munt, die in de wet gehandhaafd blijft (zonder nochtans wettig betaalmiddel te zijn), is de dukaat.

De oude munten werden van lieverlede ingetrokken. Zo de zilveren 2½ gulden op 15 oktober 1958, de gulden op 22 februari 1955 en de halve gulden op 15 september 1948. Toen waren de inleveringspercentages wel hoog! Voor de rijksdaalders: circa 98,3%; voor de gulden: circa 98,8%; voor de halve gulden: 91,3%.

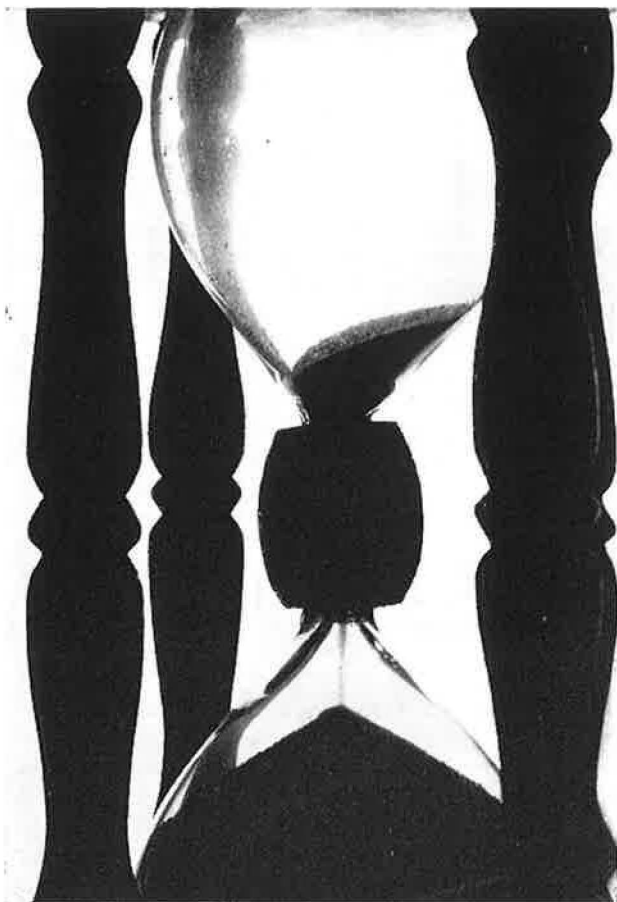
In 1954 resp. 1959 verschijnen de guldens en rijksdaalders met de beeltenis van Koningin Juliana.

Bijgaand treft U enige afbeeldingen aan van munten zoals wij die gekend hebben en nog kennen.

Dat de numismaat lang niet met al deze munten blij zou zijn, zult U, na het lezen van dit artikel, nu wel bemerken. Wij moesten echter 'roeien met de riemen, die wij hadden'.

K. D.

Bronnen: o.a. 'Muntwijzer voor de Romeinse Tijd' - Prof. Dr. A. N. Zadoks, Josephus Jitta en Drs. W. A. v. Es. 'Nederlandse Munten van 1795-1961' - Jac. Schulman.

FILOSOFEREN

Van de grootheden die we meten: lengte (afstand), temperatuur, massa (gewicht), hardheid; noem maar op, kunnen we altijd wel zonder er erg lang over na te denken een behoorlijke definitie geven. Al deze dingen zijn iets min of meer tastbaars, of men kan zich er althans een behoorlijke voorstelling van maken. Wanneer iemand echter plotseling de vraag zou stellen 'Wat is eigenlijk tijd?' dan realiseert men zich plotseling dat deze vraag nauwelijks te beantwoorden is.

Wat is eigenlijk tijd? Het is geen eigenschap die aan een object gebonden is. Je kunt het niet zien, niet voelen of ruiken, kortom, tijd is iets dat aan de zintuigelijke waarneming ontgaat. Is dat nu wel zo? Het is wel degelijk met de zintuigen waar te nemen of er tussen twee voorvallen een tijdsverschil ligt; die tijd kun je meten. Zoekend naar een definitie zou men nog het best kunnen zeggen dat de tijd datgene is waarin - overigens volkomen gelijke - gebeurtenissen verschillen als ze niet op hetzelfde moment plaats vinden. Zo'n beste definitie is dat nu ook weer niet, want in wezen is daarmee niets anders gezegd dan 'Als twee voorvallen niet gelijktijdig gebeuren bevindt zich tussen beiden een tijdsverschil' of - met weer andere woorden - 'Tijd is iets wat aanwezig is als het niet ontbreekt'.

Zo redenerend zijn we toch wel een beetje op geschoten. Het blijkt namelijk dat we eigenlijk niet met de tijd als zodanig te maken hebben, maar veel meer met tijdsverschillen, met vroeger of later. We meten het tijdsverschil tussen twee gebeurtenissen, niet de tijd zelf.

Het is en blijft een mysterieuze zaak; iets waar je bij voortdurend mee te maken hebt en waarvan je niet kunt zeggen wat het eigenlijk is. Het meest fascinerende van de tijd is wel het onaantastbare. Aan alle door ons dagelijks gemeten grootheden kunnen we iets veranderen. De massa van een voorwerp is te wijzigen. Een temperatuur kunnen we beïnvloeden (behalve de temperatuur in sommige ruimten van ons gebouw). Aan het immer voortschrijdende fluïdum van de tijd valt echter niet te knibbelen. Het moment dat over precies een uur zal aanbreken kunnen we niet naderbij brengen of later laten plaatsvinden. Gisteren is onherroepelijk voorbij en morgen komt beslist op het gebruikelijke tijdstip. De verschijnselen die we op een eerder moment hebben waargenomen kunnen we nog eens op een later moment

OVER DE TIJD

herhaald zien, maar het zijn beslist niet dezelfde verschijnselen, ook al zal het verschil aan ons waarnemingsvermogen ontgaan.

Het onaantastbare van de tijd zij meer een axioma dan een stelling. Het is zeer de vraag in hoeverre we onze ideeën hierover t.z.t. niet drastisch zullen moeten herzien. Het was tot voor kort even vreemd dat men de massa van een voorwerp zou kunnen veranderen zonder er materie aan toe te voegen of van af te nemen, alleen maar door het een zekere snelheid te geven, of beter: door de snelheid te wijzigen. Sedert het kernfysisch onderzoek zijn er mensen die dit dagelijks constateren en er niets vreemds meer aan vinden. Sprekend over snelheid komt de tijd weer om de hoek kijken. Snelheid is immers een afgeleide van de tijd. Zou het dan toch niet mogelijk zijn ook aan die tijd iets te veranderen? Vele auteurs in een bepaald genre hebben zich aan fantasieën in deze richting overgegeven. Dat zulke fantasie niet voor een deel eens werkelijkheid zal worden is zeer de vraag.

Ons tijdsbegrip hangt ten nauwste samen met de regelmatige herhaling van verschijnselen waarop we onze tijdsmeting hebben gebaseerd en waarnaar we ons levenspatroon hebben ingericht. Verschijnselen als dag en nacht, veroorzaakt door de dagelijkse omwenteling van de aarde en de kringloop in een jaar om de zon die zich aan ons manifesteert in het jaarlijks terugkeren van ongeveer dezelfde klimatologische omstandigheden, of - voor de volkeren langs de evenaar - het terugkeren van een zelfde sterrenpatroon, meer subtielere veranderingen aan de zee of in de windrichting.

Hoe relatief ons door al deze verschijnselen ontstane begrip van tijd is en ook van alle daarmee samenhangende begrippen als snelheid en versnelling, blijkt eerst goed als men een en ander in het extreme gaat betrekken. Als gedachtenexperiment is dat interessant en het is ook weer een fantasierijke schrijver geweest die zulk een experiment ten grondslag legde aan een science-fiction verhaal dat aan het denken zet.

Hij beschrijft de toestand die een denkbeeldige expeditie naar een ver afgelegen planeet van een ander zonnestelsel aantreft. Er bevond zich daar een eigenaardig volkje van lieden bij wie alles verschrikkelijk langzaam verliep. Dit was een gevolg van de trage omloop die hun planeet om de 'zon' van hun stelsel maakte. Ze werden (naar aardse begrippen) verschrikkelijk oud en bewogen zich uiterst

langzaam. Voor de 'snelle' mensen van de aarde was het eenvoudig een ramp om met deze mensen contacten te leggen. Toen zij de aardbewoners zagen begonnen ze zich dat pas een (aardse) maand later te realiseren en begonnen ze héél, héél traag te reageren. Het waren kleine mannekes (dat moet altijd in zulke verhalen) die door de aardse mensen konden worden opgepakt en na te zijn versjouwd elders weer neergezet. Ze lieten zich dat rustig welgevallen. Het ging voor hun begrip oneindig snel in z'n werk en als ze eindelijk tot hun positieven kwamen snaptten ze niet hoe ze toch 'ineens' ergens anders terecht konden zijn gekomen. Zo vielen ze met de leden van de expeditie in hun midden van de ene verbazing in de andere. Elke communicatie was uitgesloten omdat het veel te lastig was steeds een maand op hun reactie te moeten wachten.

De auteur wilde niet te erg met de natuurwetten in de knoop raken en beschrijft dat op zijn denkbeeldige planeet de snelheid waarmee chemische reacties verlopen 'natuurlijk' dezelfde is als overal elders bij dezelfde temperatuur. Voor zijn kleine mannetjes heeft dat desastreuze consequenties. Een brand is voor hen iets verschrikkelijks. Voordat zij op het idee komen dat er iets in lichterlaaie staat en ze maatregelen hebben kunnen nemen is alles al afgebrand.

Verhalen als deze doen ons realiseren hoe relatief ons begrip van tijd en snelheid eigenlijk is. Men gaat zich daarbij afvragen hoe wij zouden staan tegenover een intelligentie waarvoor wij in de situatie verkeren van de mannetjes uit het beschreven science-fiction verhaal...

Als we enerzijds de traagheid zien waarmee zich sommige komische processen aan ons voordoen en anderzijds de onvoorstelbare snelheden waarmee andere gebeurtenissen zich in het heelal afspelen, dan is het duidelijk dat ons begrip van tijd en snelheid even bekrompen is als het minuscule stukje spectrum dat wij van de elektromagnetische straling visueel kunnen waarnemen.

In die ongeveer tachtig jaar dat we dit alles op deze wijze beleven is het nuttig zich dit alles te realiseren; bij het indrukken van onze stophorloges en bij het invullen van onze tijdschrijflijsten. Evenzeer bij onze beweringen dat we 'geen tijd' hebben of onze bewering dat tijd geld is. Dat is het beslist niet. Wat het wel is blijve hier onbeantwoord. We moeten er nog maar eens rustig over na denken; we hebben de tijd... J.

DE STAD VAN ELINE VERE

Vele TNO-medewerkers zijn in het bezit van een smal-filmcamera. Zij hebben met wisselend succes hun gezin gefilmd en hun vakantiepret vastgelegd. Voor de meeste filmcamera's is echter na de vakantietijd een lange rust-periode aangebroken, in de herfst- en wintermaanden beperkt de belangstelling voor smalfilmen zich tot het projecteren van de oogst, het lezen van filmbladen en het aanschouwen van de produkten van de meesters in het vak. Toch spelen vele smalfilmers met de gedachte: 'kan ik ook nú iets doen, iets maken, dat de moeite waard is?' Want ergens schuilt bij ons allen de drang, om ook eens iets moois te maken (zonder dat het nu direct een meesterwerk behoeft te zijn). Misschien hebben enkele TNO-ers belangstelling voor

het hieronder volgende. Bij voldoende aanmelding zal een kleine groep TNO-ers met elkaar in contact gebracht worden om gezamenlijk te... filmen. Dat wil zeggen een scenario te maken, een draaiboek, de opnamen, de montage, eventuele decorbouw enz. Dat bij een dergelijke samenwerking veel verwacht mag worden van de kans van elkaar te leren en met elkaar iets te maken dat uitgaat boven het éénmansprodukt is buiten kijf. Ook al zou het geen documentaire over de stad van Eline Vere worden, want eerst zal er gepraat moet worden. Méér zeggen wij op dit moment liever niet. Alle belangstellenden (ook niet-filmers, want wij zullen assistenten en technici nodig hebben) worden verzocht schriftelijk bij de redactie te reageren. Vóór 15 februari a.u.b. J. BORST

HET PUZZELHOEKJE

Puzzel nr. 84

De oplossing luidt:

WINTER = 125978
IDEE = 2377
RVO = 846
TNO = 956

De top van de ladder werd bereikt door mej. C. van Dijk (RVO) met 1477 punten. De directe prijs gaat bij loting naar mej. C. A. Wijntjes (Centraal Laboratorium). Beide dames ontvangen een boekenbon ter waarde van f 10,-.

De allerbovenste sporten van de ladder worden nu als volgt bezet:

1. Dr. Y. van der Wielen	1423 punten
2. J. van der Horst (CIVO)	1417 punten
3. Ir. C. van Schooneveld	1415 punten
4. Dr. L. H. M. van Stekelenburg	1375 punten
5. Mevr. J. C. Holierhoek	1190 punten

Puzzel nr. 86

TNO
IN
1964
VOOR
SPOED

De letters stellen de 10 cijfers voor en IN is een priem-getal. Een moeilijke puzzel met twee oplossingen. Iedere oplossing levert 40 punten op.

Mocht U meer dan 2 oplossingen vinden dan ontvangt U toch niet meer dan 80 punten.

Inzendingen uiterlijk drie weken na het verschijnen van dit blad aan A. A. Steiner, Lohengrinstraat 42, Den Haag. Vooral nieuwe deelnemers dienen er op te letten, dat in het decembernummer een zetfoutje is geslopen, nl. huisnummer 43, dit moet zijn 42. A. A. STEINER

DE NIEUWE JAARGANG

De lezers die alle nummers van TNO--kontakt bewaren om ze bij het begin van een nieuwe jaargang in te binden, zal het zijn opgevallen dat wij niet - zoals voorheen - in september met deze nieuwe jaargang zijn begonnen, maar eerst nu. Om organisatorische en administratieve redenen was het wenselijk de nieuwe jaargang in het vervolg in

januari te laten ingaan. Op de formaatverandering van ons blad wezen wij reeds in het Kerst- en Nieuwjaars-nummer.

Wij zijn er van overtuigd dat wij met dit nieuwe formaat beter kunnen voldoen aan de eisen die een moderne typografische verzorging stelt.

Personeelsorgaan van de Nederlandsche Organisatie voor Toegepast-Natuurwetenschappelijk Onderzoek TNO. Redactie-adres: Nassau Dillenburgstraat 43, Den Haag, tel. 070-244496. Postbus 297. Verschijnt maandelijks. Redactie: L. N. van Roon. Puzzelredakteur: A. A. Steiner. Aan dit nummer werkten mee: Rijksdienst van het Nationale Plan, Publieke Werken van Amsterdam; Ir. J. Al, J. Borst, Harry Pot, P. v. Breukelen, P. Stokvis, Verbond voor Veilig Verkeer, G. C. M. Wiegel en Gerard Coljé. De foto bij het artikel Filosoferen over de tijd, werd beschikbaar gesteld door het personeelsorgaan van de firma Bruynzeel. Het artikel 'Van munten' werd beschikbaar gesteld door de redactie van de 'Werfbode'.